

СПЕЦИФИЧНОСТИ ОБАВЕШТАЈНЕ ПРИПРЕМЕ ЗОНЕ ОПЕРАЦИЈЕ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

Мајор Дано Маврак*

Ванредне ситуације проузроковане деловањем природних сила или човека представљају реалну опасност и изазов за безбедност Републике Србије и њених грађана. Са другачијим претњама мењају се и задаци државних органа и институција. Војска Србије, иако није носилац планирања и организовања поступања државних органа у ванредним ситуацијама, активно учествује у скоро свим операцијама на пружању помоћи цивилним органима власти у случају ванредних ситуација.

Рад органа команде у ванредним ситуацијама временски је ограничен. У таквим ситуацијама долази до изражаја способност обавештајног органа да изврши послове из сопствене надлежности на праћењу ситуације. Поред тога, природа претње намеће потребу да обавештајни орган познаје основне одредбе менаџмента ризика за различите врсте претњи, како би обезбедио квалитетну и правовремену процену.

Обавештајни орган треба да се фокусира на оне елементе обавештајне припреме зоне операције који се у том тренутку највише траже од њега, јер је време (астрономско) једини необновљиви ресурс команде и команданта.

Кључне речи: ванредна ситуација, зона операције, обавештајна припрема, помоћ цивилним властима, мисије Војске Србије.

* Аутор ради у Центару за усавршавање кадрова обавештајне службе

Трећа мисија Војске Србије, која се односи на подршку цивилним властима у супротстављању претњама безбедности, реализује се кроз додељене задатке. Један од тежишних задатака је помоћ цивилним властима у случају природних непогода, техничких, технолошких

и других несрећа. Није у потпуности могуће предвидети какве изазове Војска Србије може да очекује у будућности, извршавајући ове задатке, али се ризик по снаге ВС може знатно умањити систематским сагледавањем настале ситуације, односно обавештајном припремом зоне операције у ванредним ситуацијама.

Сагледавајући окружење и његов утицај на операцију, анализирајући претњу у оној мери у којој то време и стручност дозвољавају, те предвиђајући могуће варијанте развоја претње, долази се до закључака који ће команданту или лицу које одлучује (ако се ради о цивилу) дати потребне информације за најцелисходнију одлуку. Предлог, односно одлука за помоћ цивилним органима власти у ванредним ситуацијама, мора бити заснована на реалној процени претње и могућности сопствених снага. У оваквим ситуацијама долази до изражаја и старо војничко правило: „да ни себе ни претњу не треба ни потценити ни преценити”. Степен ангажовања ВС у ванредним ситуацијама условљен је многим факторима (природа претње, захтеви цивилних органа, могућности, опремљености и оспособљености јединица ВС) који ће се испољити у врло кратком времену. Ове факторе треба анализирати на свим нивоима одлучивања ради доношења исправних одлука за ангажовање снага Војске Србије.

Критички и флексибилан приступ у примени већ постојећих процедура у обавештајној припреми бојишта (зоне операције) даје нам основу да те процедуре можемо применити и у ванредним ситуацијама. Један од циљева овог чланка јесте и развијање критичког мишљења о већ постојећим процедурама и својеврстан развој креативних способности, како би се употпунила сазнања о зони операције у ванредним ситуацијама.

Врсте ванредних ситуација

Како би се објасниле врсте ванредних ситуација потребно је одредити значење речи које тај појам чине. Придев *ванредан* најчешће означава особитост, изузетност, посебност,¹ а најчешће се користи у смислу наглашавања стања које је другачије од редовног (ван редовно стање). *Situacija* (лат.) означава положај, место, околности, стање,

¹ *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Група аутора, Лексикографски завод Свезнање-Београд, 1974, стр.843.

прилике или утицај различитих околности и чинилаца који утичу на борбена дејства.²

У *Закону о одбрани Републике Србије*, из децембра 2007. године, у члану 4, став 6, одређен је појам ванредно стање као стање јавне опасности у којем је угрожен опстанак државе или грађана, а последица је војних или невојних изазова, ризика и претњи безбедности. *Закон о ванредним ситуацијама и цивилној заштити*, који је ступио на снагу 29.12.2009. године, објављен у службеном гласнику РС бр. 111-09, у члану 8. став 1, дефинише ванредну ситуацију као стање када су ризици и претње или последице катастрофа, ванредних догађаја и других опасности за становништво, животну средину и материјална добра таквог обима и интензитета да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства уз појачан режим рада.

Поједини теоретичари безбедности, као што је Станко Костић, уводе засебне термине за ванредне ситуације, називајући их посебним *безбедносним стањима*. Овај аутор истиче да је стање општији појам од појма ситуације. У једном стању могу се мењати ситуације. Безбедносно стање може се конкретизовати и дневним ситуацијама.³

По мишљењу великог дела стручњака за безбедност, Русија је највише развила и теорију и праксу у области ванредних ситуација. Као општеприхваћена класификација ванредних ситуација у литератури се најчешће помиње следећа подела:

- по карактеру опасности (техничког, природног, биолошког, еколошког и социјалног карактера);
- по степену учесталости:
 - најчешћи – земљотреси, транспортне хаварије;
 - веома чести – нпр. пожари;
 - опасности с умереном учесталашћу – хаварије комуналних система, вулкани;
 - најређи – епидемије, еколошки акциденти великих размера;
 - по захваћености територије (локални, месни – општински, ре-

² Војни лексикон, ВИЗ Београд, 1981 год, стр 559.

³ Драган Млађан, Дане Субошић, Далибор Кекић, *Ванредна ситуација (појмовно одређење и национални органи за управљање)*, Зборник радова „Саветовање о безбедности од пожара“ (27. и 28. мај 2008. године) Министарство унутрашњих послова Р. Србије, Сектор за заштиту и спасавање у сарадњи са Београдским сајмом

гионални, национални, федерални, међудржавни и глобални – транснационални).⁴

Управљање ризиком

Смањење ризика од катастрофа је стручно спровођење активности за смањење ризика путем системских напора да се анализирају узрочни фактори катастрофа и да се њима управља и, у вези с тим, исправно управља земљиштем и околином, смањи изложеност опасностима и угроженост људи и имовине и унапређује укупна спремност за реаговање на ове догађаје.⁵

Сматра се да је појам *ризик* настао у средњем веку, а да је преузет из италијанског и француског говорног подручја и то од француске речи *risique* и италијанске *rissiko*, а био је везан за изазове поморског саобраћаја.⁶

Оно што карактерише сваки ризик јесте могућност његовог дешавања и неизвесност услова или тренутка његовог дешавања. Управо ове две битне карактеристике имају одлучујући утицај на теоретичаре ризика у покушају да се тај појам дефинише.

Следећи значајан фактор у дефинисању ризика јесте перцепција појединца који дефинише ризик, а која је недвосмислено условљена његовом професијом. У том смислу постоји подела дефиниција ризика на три велике групе:

- правне,
- економске и
- техничке.

У домену пословања осигуравајућих кућа, где је правилна калкулација ризика предуслов профитабилног пословања, ризик је дефинисан на следећи начин: *ризик представља могућност наступања неизвесног догађаја који не зависи од искључиве воље заинтересованих лица и чије је осигурање допуштено законом, јавним поретком и моралом.*

Да би се ризик контролисао потребно је:

- идентификовати ризик,

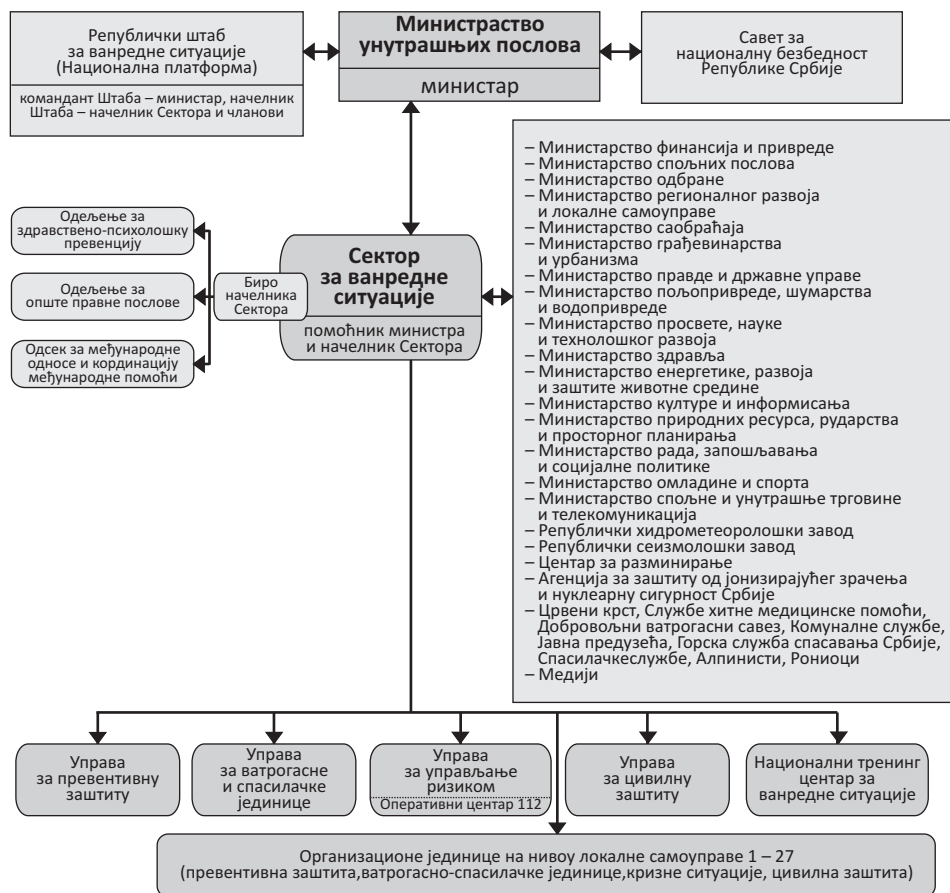
⁴ Драган Млађан, Дане Субошић, Далибор Кекић, *Ванредна ситуација (појмовно одређење и национални органи за управљање)*, Зборник радова „Саветовање о безбедности од пожара“ (27. и 28. мај 2008. године) Министарство унутрашњих послова Р. Србије, Сектор за заштиту и спасавање у сарадњи са Београдским сајмом

⁵ *Закон о ванредним ситуацијама*, Сл. Гласник РС бр. 111/09, 92/11, 93/12, члан 8, став 9

⁶ Велики број књига, радова и чланака може се наћи на ову тему само простим коришћењем неког од интернет претраживача укуцавањем појмова као што су управљање ризиком, менаџмент ризика или на енглеском *risk management*.

- анализирати и проценити ризик,
- донети програм управљања ризиком,
- избегавати или контролисати ризик,
- пратити ризик и стално проверавати ефикасност програма управљања ризиком и предузимати потребне корекције.⁷

Управљање ризиком у ванредним ситуацијама на нивоу Републике Србије спада у надлежност рада Сектора за ванредне ситуације МУП-а РС. Структура сектора и његова повезаност са другим министарствима и организацијама приказана је на шеми 1.

Шема 1. Организација Сектора за ванредне ситуације МУП-а РС⁸

⁷ Живорад Обрадовић, *Управљање чистим ризицима*, предавање, Београд, 2009.

⁸ <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/HTML/organizacija.html>

Сектор за ванредне ситуације обавља послове нормативне, управне, организационо-техничке, превентивне, превентивно-техничке, образовне, информативно-васпитне и друге природе за организовање, планирање, спровођење, контролу мера заштите животне средине, здравља и материјалних добара грађана, очување услова неопходних за живот и припремање за превладавање ситуације у условима пожара, елементарних непогода техничких и технолошких несрећа, дејства опасних материја и других стања, опасности већих размера које могу да угрозе здравље и животе људи и животну средину или да проузрокују штету већег обима и пружање помоћи при отклањању последица (смањивање и санацију) проузрокованих у ванредним ситуацијама. Надлежности Сектора су такође: израде и предлагање закона, норматива и препорука који испуњавају захтеве Европске уније у области заштите и спасавања у ванредним ситуацијама ради потпуног правног уређивања за обављање послова; успостављање институционалних, организационих и персоналних услова за спровођење заштите и спасавања у ванредним ситуацијама; преузимање превентивних мера ради спречавања избијања пожара и ублажавања последица елементарних непогода, техничко-технолошких несрећа и сл., као и превенција ради спречавања угрожавања здравља грађана услед дејства опасних материја и других стања опасности; стручно оспособљавање припадника организационих јединица на пословима делокруга Сектора (Управе и Одељења) и др.

Седиште Сектора за ванредне ситуације у свом саставу има:

- Биро начелника Сектора,
- Управу за превентивну заштиту,
- Управу за ватрогасно-спасилачке јединице,
- Управу за управљање ризиком,
- Управу за цивилну заштиту и
- Национални центар за ванредне ситуације.

На локалном нивоу сектор има 27 организационих јединица:

- четири управе за ванредне ситуације у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду и
- 23 одељења за ванредне ситуације, и то у Бору, Ваљево, Брању, Јагодини, Кикинди, Панчеву, Сремској Митровици, Ужицу, Шапцу, Краљеву, Лесковцу, Новом пазару, Пироту, Пожаревцу, Прокупљу, Чачку, Пријепољу, Смедереву, Суботици, Сомбору, Зајечару и Зрењанину.

Биро начелника Сектора у свом саставу има Одељење за опште правне послове, Одељење за здравствено-психолошку превенцију и Одсек за међународне односе и координацију међународне помоћи.

Управа за превентивну заштиту у свом саставу има: Одељење за спровођење превентивних мера при изградњи објеката, Одељење за спровођење превентивних мера при коришћењу објеката и Одељење за контролу промета и превоза опасних материја.

Управа за ватрогасно-спасилачке јединице у свом саставу има: Одељење за материјално-техничко опремање ватрогасних-спасилачких јединица и Одељење за контролу рада ватрогасно-спасилачких јединица.

Управа за управљање ризиком у свом саставу има: Републички центар за обавештавање (са европским бројем за позивање помоћи – 112), Одељење за осматрање, обавештавање, узбуњивање и телекомуникације, Одељење за управљање ризиком од технолошких удеса и терористичких напада, Одељење за управљање програмима и пројектима и Одељење противградне заштите.

Управа за цивилну заштиту у свом саставу има Одељење за оперативне организационе послове цивилне заштите, Одељење за стратешко планирање и координацију, Одељење за техничку подршку и Одељење за НУС.

Национални тренинг-центар за ванредне ситуације у свом саставу има Одељење за специјалистичку обуку и усавршавање припадника Сектора и Одељење за обуку цивилне заштите.

Управа за ванредне ситуације у Београду у свом саставу има: Одељење за спровођење превентивних мера при изградњи објеката, Одељење за спровођење превентивних мера при коришћењу објеката, Одељење за управљање ризиком и цивилну заштиту, Одсек за управне послове, Одсек за техничку заштиту и увиђаје, Одсек за контролу промета и превоза опасних материја и Ватрогасно спасилачку бригаду.

Управе за ванредне ситуације у Новом Саду, Крагујевцу и Нишу у свом саставу имају Одељење за превентивну заштиту, Одељење за управљање ризиком и цивилну заштиту и ватрогасно-спасилачку бригаду.⁹

⁹ Преузето са званичног сајта Сектора за ванредне ситуације МУП-а. <http://prezentacije.-mup.gov.rs/svs/HTML/delatnost.html>

Законске основе

Ангажовање Војске Србије у ванредним ситуацијама уређено је законским оквиром и системским документима која се односе на одбрану и безбедност Републике Србије и њених грађана.

Стратегија националне безбедности Републике Србије је највиши стратешки документ чијом реализацијом се штите национални интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у различитим областима друштвеног живота.

У овом документу препознати су могући начини угрожавања безбедности Републике Србије где се, поред осталог, уочавају изазови, ризици и претње везани за евентуалне ванредне ситуације до којих може доћи због различитих разлога.

Последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа, као и угрожавање животне средине и здравља грађана, услед радиолошке, хемијске и биолошке контаминације, стални су безбедносни ризици за Републику Србију, њено становништво и материјална добра. Значајан ризик представљају технолошке несреће у којима ефекти дејства опасних материја могу захватити не само територију Републике Србије већ и суседне државе. Животну средину додатно угрожавају и објекти са високом степеном ризика у земљама региона, као и привредни објекти са технологијом која не задовољава међународне еколошке стандарде.

Опасности повезане са појављивањем и ширењем инфективних болести код људи и зараза код животиња представљају безбедносни ризик који би у будућности могао бити све израженији.¹⁰

И у овом акту постоји основа за ангажовање припадника Војске Србије у ванредним ситуацијама. Војска Србије је организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе. У складу са Уставом и спољнополитичким опредељењима државе, Војска Србије развија способности за активан допринос изградњи повољног безбедносног окружења, партнерства и учешћа у мултинационалним операцијама са мандатом УН, као и за подршку цивилним властима у супротстављању претњама за безбедност.

Стратегија одбране Републике Србије највиши је стратешки документ у области одбране којим се дефинишу ставови о безбедносном

¹⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије, октобар 2009. страна 12.

Слика 1. Ангажовање војске у угроженом подручју¹¹

окружењу, одбрамбеним интересима, мисијама и задацима Војске Србије, структура и функционисање система одбране.

У Стратегији одбране анализира се безбедносно окружење; идентификују изазови, ризици и претње одбрани; утврђују одбрамбени интереси и политика одбране Републике Србије, концепира систем одбране и утврђују основна опредељења о планирању и финансирању одбране.

У овом документу наглашено је да безбедност држава у региону може бити угрожена настанком природних и техничких и технолошких катастрофа.

Елементарне непогоде и хемијске, биолошке, нуклеарне, техничке и технолошке несреће стална су безбедносна претња за Републику Србију, њено становништво, материјална добра и животну средину. Негативне последице ових појава могу да захвате и угрозе територије суседних држава, а исто тако се могу са територија суседних држава проширити на Републику Србију и угрозити њену територију и становништво.

¹¹ Из архива МЦ „Одбрана“

Наведеним актом дефинисана је трећа мисија Војске Србије која се односи на подршку цивилним властима у супротстављању претњама безбедности, а један од дефинисаних задатака којим се ова мисија реализује је помоћ цивилним властима у случају природних непогода, техничких, технолошких и других несрећа.

Заштита и спасавање реализују се кроз осматрање и обавештавање, заштиту и спасавање људи, заштиту и склањање материјалних добара и очување животне средине. Носиоци реализације задатака заштите и спасавања су снаге цивилне заштите. У активностима заштите и спасавања ангажују се и јединице Војске Србије под условима прописаним законом.

Учешће у међународним операцијама заштите и спасавања остварује се на основу међународних и билатералних уговора и споразума, као и у складу са указаном потребом за отклањање последица природних и техничких и технолошких катастрофа.

Законом о одбрани Републике Србије уређују се: систем одбране Републике Србије, надлежности државних органа и Војске Србије у одбрани, права и дужности државних органа, аутономних покрајина, јединица локалне самоуправе, грађана, привредних друштава, других правних лица и предузетника у одбрани, као и друга питања од значаја за одбрану.

У члану 4, став 11 овог Закона дефинисани су невојни изазови, ризици и претње за безбедност Републике Србије који се испољавају у облику:

- тероризма, организованог криминала,
- корупције,
- елементарних непогода,
- техничко-технолошких и других несрећа и опасности.

У члану 5 који дефинише како се остварује одбрана земље у тачки 3 стоји да се Војска Србије ангажује на предузимању мера и активности на заштити и спасавању људи и материјалних добара и животне средине у ратном и ванредном стању.

Члан 41 истог Закона каже: *У случају природних и других несрећа већих размера у којима су на одређеној територији угрожени животи људи и њихова материјална добра, јединице Војске Србије на захтев органа надлежних за заштиту и спасавање људи и материјалних добара, могу се ангажовати на пружању помоћи становништву, у складу с посебним законом.*

Законом о ванредним ситуацијама и цивилној заштити уређују се: деловање, проглашавање и управљање у ванредним ситуацијама; систем заштите и спасавања људи, материјалних и културних добара и животне средине од елементарних непогода, техничко-технолошких несрећа – удеса и катастрофа, последица тероризма, ратних и других већих несрећа (у даљем тексту: елементарне непогоде и друге несреће); надлежности државних органа, аутономних покрајина, јединица локалне самоуправе и учешће полиције и Војске Србије у заштити и спасавању; права и дужности грађана, привредних друштава, других правних лица и предузетника у вези са ванредним ситуацијама; организација и делатност цивилне заштите на заштити, спасавању и отклањању последица елементарних непогода и других несрећа; финансирање; инспекцијски надзор; међународна сарадња и друга питања од значаја за организовање и функционисање система заштите и спасавања.¹²

Министарство одбране и Војска Србије нису носиоци ових послова на нивоу државе, а ангажују се у заштити и спасавању само *ако друге снаге и средства нису довољна*.¹³ Закон у свом другом делу дефинише надлежности државних органа где се у члану 12, који се односи

Слика 2. Припадници ВС помажу у отклањању последица снежног невремена¹⁴

на Министарство одбране и Војску Србије, дефинише: У условима када друге снаге и средства система заштите и спасавања нису довољни за заштиту и спасавање људи, материјалних и културних добара и животне

¹² Овим законом, који је ступио на снагу 29.12.2009. године, наступила је велика промена у смислу носилаца активности у случају ванредне ситуације на нивоу државе. До дана ступања на снагу овог закона цивилна заштита и послови везани за ванредне ситуације били су у делокругу рада сектора за ванредне ситуације Министарства одбране Републике Србије, а сада је у надлежности Сектора за ванредне ситуације МУП-а РС.

¹³ Начело поступности при употреби снага, члан 5 Закона о ванредним ситуацијама.

¹⁴ <http://www.vijesti.me/data/slika/11/106>. Дана 28. 4.2013. године

средине од катастрофа изазваних утицајем елементарних непогода и других несрећа, на захтев министарства – организацијске јединице надлежне за ванредне ситуације (у даљем тексту: надлежна служба), Министарство одбране обезбеђује учешће организацијских делова Министарства одбране, команди, јединица и установа Војске Србије за пружање помоћи у заштити и спасавању, у складу са законом. Када у заштити и спасавању учествују јединице Војске Србије, њима командују њихове надлежне старешине, у складу са одлукама штаба за ванредне ситуације који руководи и координира заштитом и спасавањем.

С обзиром на то да се овим чланом закона уређују и командни односи у случају ангажовања Војске Србије потребно је знати ко чини штаб за ванредне ситуације на одређеним нивоима. За координацију и руковођење заштитом и спасавањем у ванредним ситуацијама, у складу са овим законом и другим прописима, као оперативно-стручна тела образују се штабови за ванредне ситуације, и то:

1) за територију Републике Србије – Републички штаб за ванредне ситуације, који образује Влада;

2) за територију аутономне покрајине – покрајински штаб за ванредне ситуације, који образује извршни орган аутономне покрајине;

3) за територију управног округа – окружни штаб за ванредне ситуације, који образује Републички штаб за ванредне ситуације;

4) за територију града – градски штаб за ванредне ситуације, који образује скупштина града;

5) за територију општине – општински штаб за ванредне ситуације, који образује скупштина општине.

Штаб чине командант, начелник и чланови штаба, а у градском и општинском штабу и заменик команданта штаба. Руковођење штабом је поверено носиоцу власти на одговарајућем нивоу. У састав штаба улазе и представници ВС, најчешће представници територијално надлежне јединице ВС који узимају учешће у раду штаба.

Штаб за ванредне ситуације образује, по потреби, помоћне стручно-оперативне тимове за специфичне задатке заштите и спасавања.¹⁵

Доктрина операција је документ којим се утврђују општа опредељења и основни ставови о операцијама Војске Србије у миру, ванредном и ратном стању.¹⁶

¹⁵ Руковођење у ванредним ситуацијама, члан 33. *Закон о ванредним ситуацијама*,

¹⁶ *Доктрина операција J-3-0, стр 4.* Београд, МО РС- ЗОК 2012.

Ова доктрина дефинише операцију као скуп борбених и/или неборбених активности, покрета и других акција, које се предузимају по јединственој замисли ради остваривања општег циља различитог значаја. Изводе се самостално, у сарадњи са другим снагама одбране, снагама земаља партнера и снагама савезника. На основу постојеће класификације операција према критеријуму дејства, ангажовање Војске Србије предвиђено је у борбеним и неборбеним операцијама. Кроз даље дефинисање неборбених операција наводи се да операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности¹⁷ јединице ВС изводе у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија. Циљ извођења операција је подршка цивилним властима и становништву ради заштите и спасавања живота људи, материјалних добара и животне средине.¹⁸

Обавештајна припрема

Обавештајно обезбеђење операције усмерено је ка обезбеђењу потпуне визуелизације зоне операције и стварању јасне слике оперативног окружења. Организацијом и реализацијом посебних мера, радњи и поступака спречава се изненађење, стварају услови за правовремено одлучивање и ефикасно командовање у операцији.

Обавештајно обезбеђење реализује се непрекидно на свим нивоима командовања. Обухвата планирање и организовање, прикупљање и обраду обавештајних података, процену непријатеља, извештавање и обавештавање. Велики значај у обавештајном обезбеђењу операција ВС има процес обавештајне припреме бојишта/зоне операције који се реализује у свим операцијама ВС. Из практичних разлога потребно је користити терминологију која више одговара задацима и ситуацији у којој се налазе припадници ВС приликом ангажовања у оквиру треће

¹⁷ Неборбена операција је сложен, планиран и припремљен процес оријентисан ка будућности и у којем се изводе неборбене активности у подршци остварења мисије ограниченим војним ресурсима, на одређеном простору и за одређено време. Неборбене операције су :

- информациона операција;
- операција цивилно-војне сарадње и
- операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

¹⁸ Доктрина операција J-3-0, стр 4. Београд, МО РС- ЗОК 2012, стр 24

мисије ВС. У том смислу потребно је заменити појам бојиште¹⁹ са појмом зона операције,²⁰ а појам непријатељ са појмом претња.

Обавештајна припрема зоне операције је систематичан и непрекидан процес упоредних анализа претњи и окружења и садржи процену свих димензија окружења, процену претње, утицај простора на спровођење активности претње, те на основу интеграције свега тога одређивање вероватних курсева акција претње.²¹ Уједно, то је аналитички метод, који спроводе одговарајући обавештајни органи (ОБО), ради израде обавештајних производа (нпр. обавештајних процена) ради подршке процеса оперативног планирања и доношења одлуке за ангажовање сопствених снага.

Процес обавештајне припреме зоне операције не започиње оног тренутка када се добије задатак или смернице за планирање. Овај процес је непрекидан и мора се спроводити без обзира на активности јединице. Рад обавештајног органа до пријема задатака обухвата:

- *уознавање и детаљно познавање зоне обавештајне одговорности или евентуалних рејона где би јединица мога бити употребљена.* Када је реч о познавању зоне обавештајне одговорности, у смислу предвиђања евентуалних рејона и начина употребе припадника Војске Србије, потребно је остварити сарадњу са надлежним органом Сектора за ванредне ситуације и са референтима ЗНР и ЗЖС у индустријским постројењима у зони операције, како би се упознали са плановима за поступање у кризним ситуацијама, могућим врстама претње и са локацијама које су најчешће погођене неком од претњи у протеклом периоду. Ова сарадња може се остварити директно или преко официра за цивилно-војну сарадњу, али је у сваком случају неопходна као битан фактор познавања зоне одговорности.²²

¹⁹ *Бојиште* – простор на копну или мору на којем се изводе борбене операције. Део је војишта, а назив добија, начелно, по неком познатијем географском објекту који се налази у непосредној близини извођења борбених дејстава. *Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова Војске Србије*. Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 7

²⁰ *Зона операције* – простор одређен за извођење операција, *Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова Војске Србије*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 14

²¹ *Приручник за ОПБ*, Управа за ОиП, 2009, стр. 13.

²² Направити евиденцију локација, погона и објеката који могу бити под утицајем неког од предвидљивих ризика: име фабрике, шта производи, врста и количина опасних материја, карактеристика материја, историјат догађаја. Свако постројење које се бави прерадом или производњом материја опасних по здравље људи мора да има тачну евиденцију стања тих материја и мора да постоји план поступања са материјама пре, за време и после догађаја. Направити анализу рејона која су подложна поплавама, дефинисати их по категоријама (црвена, плава и жута) и тачно дефинисати окидаче на основу мерљивих резултата претходних поплава – нивои водостаја на одређеним тачкама.

- *праћење стања и активности потенцијалне претње у зони одговорности*, а по потреби и шире. Препоручљиво би било да се пре пријема задатака оформи радна карта и елаборат како би се пратила ситуација на терену.²³
- *остварење квалитетне и функционалне везе са обавештајним органима претпостављених, суседних, садејствујућих и потчињених јединица и са другим органима и организацијама које се могу ангажовати на прикупљању података, од којих се могу тражити подаци или стручна мишљења када се у неком од наредних корака буду правили курсеви акције претње*. Подаци се преко надлежног штаба за ванредне ситуације могу прикупљати од одређених организација или институција.

То су:

- МУП – Сектор за ванредне ситуације²⁴,
 - Министарство за науку и технолошки развој,
 - Министарство за животну средину и просторно планирање,
 - Министарство за инфраструктуру,
 - Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде,
 - Министарство рударства и енергетике,
 - Министарство здравља,
 - Хидрометеоролошки завод,
 - Републички сеизмолошки завод,
 - комуналне службе,
 - Добровољачки ватрогасни савез,
 - Црвени крст,
 - прва помоћ,
 - спасилачке службе,
 - спортска удружења и клубови: алпинисти, рониоци, горска служба спасавања.²⁵
- *спремност за рад у теренским условима*. У том смислу треба

²³ Обавештајни орган не треба да чека да добије инструкције од команданта да формира радну карту на праћењу одређене врсте претње која још није наступила и његовој зони одговорности. Чак и када ванредна ситуација у зони одговорности не подразумева ангажовање Војске остаје обавеза информисања командата о ситуацији у зони. Детаљно познавање ситуације на терену намеће обавезу да се уради ова радна карта (на папиру или уз помоћ ГИС-а). Радну карту о стању на терену вероватно ће оформити и оперативни орган који је надлежан за праћење стања у зони и који ће свакодневно извештавати команданта о ситуацији.

²⁴ На нивоу локалне самоуправе постоји 27 целина Сектора за ванредне ситуације.

²⁵ Важно је напоменути да је са неким од ових организација могуће контактирати лично, док је за остале могуће остварити контакт преко надлежне команде и Министарства одбране.

припремити довољан број листова карте зоне одговорности, средстава и прибора за рад у теренским условима.²⁶

- *употпуњавање претходне анализе*. Пре пријема задатка, ради квалитетније обавештајне припреме зоне операције припремају се: анализе терена, времена, климе и ажурирају се комбинована фолија препрека и доктринарни шаблони претње, односно прикупљају се подаци о ефектима претње у ранијим сличним околностима.²⁷

Креативност обавештајног органа долази до изражаја у процесу иницијалне обавештајне припреме зоне операције која се реализује у фази оријентације. Управо ту се налазе и највеће специфичности у раду обавештајног органа везане за обавештајну припрему зоне операције у ванредним ситуацијама.

Обавештајна припрема зоне операције реализује се кроз: процену окружења (дефинисање окружења и опис утицаја окружења), процену претње и интеграцију претње.

Корак 1– Процена окружења

У оквиру *дефинисања окружења* мора се сагледати у каквим условима ће наше снаге извршавати добијене задатке. Потребно је препознати и лоцирати спољне утицаје који могу имати утицај на операцију и утврдити:

- да ли су угрожени животи, објекти и средства Војске Србије и Министарства одбране у зони операције;
- које организације и институције су већ ангажоване на задатку (националне и интернационалне);
- да ли функционишу надлежни штабови и ко је надлежан за координацију активности;
- да ли у зони операције постоје специфичне околности значајне за успех планирања операције (болести, приоритети за деловање...);
- да ли је нарушен систем функционисања државе у том рејону – нереди, пљачке, озбиљније нарушавање јавног реда и мира, што може угрозити безбедност припадника Војске.

²⁶ Као један од начина је паковање свих потребних средстава за рад у одговарајуће сандуке – кутије које би биле спремне за утовар у врло кратком периоду,

²⁷ На пример, до које висине је максимално ишао поплазни талас, која су села најчешће на удару, стање саобраћајница за време трајања претње и сл.

Поред ових стандардних питања, командант ће вероватно тражити још информација кроз своје захтеве за критичним информацијама. Садржај питања показује да ће на већи број оваквих питања одговарати стручни органи команде (официри АБХО, санитарске и ветеринарске службе, официри цивилно војне сарадње, официри логистике, саобраћајни официри, инжењеријски официри и сл. али обавештајни орган треба да препозна који су захтеви који су упућени њему и како најбоље да организује прикупљање података за команданта и друге органе команде).

Опис утицаја окружења обухвата дефинисање како борбено окружење утиче на сопствене снаге, тј. омогућава команданту да сагледа, одабере и експлоатише терен у комбинацији са временом, економским, политичким фактором, информативним окружењем, односно да у својим будућим курсевима акције одреди терен погодан за реализацију садржаја обезбеђења.

Специфични поступци унутар овог корака су:

- анализа окружења и
- опис утицаја окружења на сопствене и могућности.²⁸

Слика 3. Одбрана од поплавног таласа²⁹

²⁸ Приручник за ОПБ, Управа за ОиП, 2009.

²⁹ Из архива МЦ „Одбрана”

Анализа окружења у зони операције је детаљнија од оне која се односи на зону интересовања. Она обухвата анализу: терена, времена и других карактеристика окружења.

Процену терена треба сагледати са тежиштем на следећим питањима:

- да ли је терен погодан за извођење наређене операције?
- дефинисати које области су најугроженије претњом, које могу бити угрожене претњом и како остале претње могу утицати на зону операције (зона операција и зона интересовања);
- дефинисати све препреке које представљају претњу за операцију (КоНз, поплављено земљиште, оштећени путеви, мостови и пруге, одрони, клизишта, колоне аутомобила лица која беже од опасности, локално становништво...), односно урадити детаљну анализу могућих препрека:
- установити како терен утиче на организацију система осматрања и јављања?
- одредити (ако већ није одређено) сигурне локације где је претња минимална;
- дефинисати кључне терене за успех – неуспех операције (насипи, становништво, тунели...) у зависности од конкретне ситуације и поставити питање: *где успех операције може бити доведен у питање;*
- одредити правце приласка (дефинисати из којег правца претња може доћи и куда се могу кретати наше снаге).

Анализа времена даће нам одговоре на многа питања везана за употребу наших снага у зони операције и карактеристике претње. Временски услови често ће бити одлучујући фактор који ће условити ток операције и приоритете у деловању (становништво на отвореном без смештаја и хране, евакуација одређених насељених места због поплавног таласа и/или контаминације и сл...). При томе је важно:

- Како време као метеоролошка појава утиче на људство, опрему и операцију?
- Како астрономско време (расположиво време, свитање, смркавање и др.) утиче на планирање и извођење операције?
- Како време утиче на претњу (правац ветра на ширење КоНз-а, падавине на пораст водостаја реке ...)?

Друге карактеристике бојишта морају се разматрати посебно за сваки конкретан случај, па се у том смислу пажња посвећује оним

сегментима окружења који стварно могу имати утицаја на успех операције. Поред дефинисаних карактеристика потребно је проценити и следеће:

- Колике су досадашње жртве и околности страдања?
- Колики је број, распоред и структура становништва (верска, старост, полови...)?
- Да ли је локално становништво информисано о поступцима за време ове ситуације?
- Које категорије становништва су најугроженије и где се налазе?
- Да ли међу становницима има појаве нове болести или неке врсте заразе?
- Да ли је становништво расположено за сарадњу са припадницима ВС?
- Да ли постоје и која су ограничења у употреби припадника Војске Србије на специфичним задацима?
- Које су још снаге одбране ангажоване на задацима пружања помоћи?
- Какве су могућности других снага одбране ангажованих на задацима у ванредној ситуацији?
- Какав је ниво сарадње и комуникације са другим снагама одбране?
- Где су локације, активност и могућности пунктова за поделу помоћи?
- Да ли постоји организован систем снабдевања храном и водом?
- Какви су смештајни капацитети за људе који су изгубили домове или били присиљени да их напусте?
- Какви су капацитети и могућности здравствених установа?
- Да ли на терену функционише систем снабдевања струјом и водом?
- Да ли је нарушен систем функционисања других јавних служби и државних органа?

Корак 2 – Процена претње

Жељени крајњи резултат рада је да се сагледа претња, тј. да се сазна шта би могла таква претња да постигне, узимајући у обзир све околности тренутне ситуације. У случају ванредне ситуације треба ажурирати или креирати модел претње и при томе:

- дефинисати врсту претње (поплава, одрон, акцидент, експлозија УБС, хаварија, епидемија, велике саобраћајне незгоде...);
 - утврдити да ли постоје и каква су претходна искуства везана за такву врсту претње (научене лекције). Она у датој ситуацији представљају својеврстан *доктринарни шаблон* за ту врсту претње;³⁰
 - сазнати што је могуће више детаља о претњи од других институција и министарстава:³¹
 - колико дуго траје претња?
 - колико је опасна и постојана?
 - какве су последице?
- да ли и како се може контролисати?
- који су окидачи и показатељи за градацију претње (углавном једна врста катастрофе носи неколико претњи које су повезане, дешавају се истовремено или у неком временском размаку)?³²
 - да ли постоје остала сазнања о претњи која могу помоћи бољем разумевању ситуације?

Корак 3 – Интеграција претње

У трећем кораку обавештајне припреме зоне операције врши се интегрисање резултата и продуката претходна два корака, ради утврђивања како окружење обликује могућности за развој претње.

С обзиром на то да говоримо о претњама, овде се треба фокусирати на тренутно стање такозване основне претње, али и предвидети које су могуће изведене претње које могу настати као последица деловања основне претње у неком периоду.

Утврђивање свих варијанти развоја претње. Детаљном анализом потребно је предвидети могуће правце развоја претње у зони операције и зони интересовања, као и процену и одређивање приоритета за сваку варијанту развоја претње (највероватнијих и најопаснијих ва-

³⁰ Највећи проблем јесте претња за коју немамо никаквих показатеља како се понашала у ранијим ситуацијама јер ће вероватноћа грешке у процени бити већа.

³¹ За прављење модела претње у случају хемијских катастрофа и поплава врло брзо се могу добити квалитетне процене од РХМЗ. Имају кадровски и технички потенцијал да одговоре на захтеве прављења различитих модела претње за државне органе.

³² Поплава прети људима, животињском фонду, усевима, снабдевању питком водом, снабдевању ел. енергијом, изазива њирење постојећих и епидемију нових болести. Потребно је потпуно разумевање шта ће се дешавати на терену због те претње- градација претње јер ВС треба да има одговор на све претње које се појаве у току ангажовања снага.

ријанти развоја претње који може да угрози извршење мисије). Након препознавања свих могућих варијанти развоја претње потребно је извршити њихово оцењивање и рангирање.

Разраду сваке варијанте развоја претње обухватају следећа питања:

- Шта је то што опредељује како ће се претња развијати; дефинисати окидаче који су различити за сваку претњу.³³
- Одредити подручје обухваћено претњом узимајући у обзир специфичне факторе као што су:
 - количина хемикалија која је испуштена,
 - временска прогноза,
 - очекивани водостај површинских и подземних вода,
 - друге метео-прилике од значаја за ширење контамината ветар, влажност ваздуха, облачност, доба дана и ноћи и сл.), стање постојећих клизишта у зони операције.
- Какве су краткорочне и дугорочне процене угрожености живог света и које су процењене жртве?
- Какве су процене уништавања материјалних добара?
- Које су друге последице које могу наступити?³⁴
- Како ће реаговати становништво, друге установе и организације које су ангажоване на задатку?
- Да ли је претња таквог карактера да озбиљно може нарушити систем командовања Војске?³⁵
- Које су специфичности везане за употребу Војске у свакој ситуацији (заштитна опрема, техничка средства, машине, храна, максимално време у којем припадници Војске могу бити изложени претњи)?

Утврђивањем почетних обавештајних захтева за прикупљање података препознају се информације неопходне за даљи рад органа команде, те предузимају мере да се до њих дође. Захтеви за почетно прикупљање података треба да буду тако подешени да се односе на предвиђање специфичних области и активности које, када се извиде, могу да открију најбитније елементе варијанти развоја претње. На лејеру догађаја потребно је дефинисати рејоне где се очекује одвијање кључних догађаја који се морају пратити. Ти рејони називају се рејони

³³ Нпр. за поплаве: метео ситуација, ниво водостаја, количина падавина, количина снега који се топи, стање насипа и брана, стање теререна, клизишта, стање опасних постројења, локација насеља, саобраћајница и сл...

³⁴ После поплава долази до епидемије заразних болести или особађање токсичних материја.

³⁵ Брига за породице, неинформисаност...

Слика 4. Вежба евакуације цивила из поплављеног подручја³⁶

посебног интересовања, а активности које ближе објашњавају варијанту развоја претње су индикатори. Од обавештајног органа даље се очекује да буде успешан у руковођењу прикупљања података тако што ће руководити захтевима, мисијом и снагама за прикупљање података.

Закључак

Природне непогоде, индустријске и друге несреће и епидемије реални су ризици за безбедност грађана Републике Србије. Неки од наведених ризика тешко су предвидиви, а неки у потпуности непредвидиви. У складу са важећим законским одредбама, Војска Србије има значајно место у пружању помоћи цивилним структурама када наступе штетни догађаји. Обим, место и време ангажовања припадника ВС зависиће од конкретних услова на терену – специфичности претње и врсте очекиване помоћи која мора бити у складу са расположивим ресурсима јединица Војске.

³⁶ <http://www.kurir-info.rs/nikolic-opremicemo-vojsku-i-policiju-za-odbranu-od-poplava-clanak-477662>

Обавештајна припрема зоне операције у ванредним ситуацијама је специфичан изазов који захтева адекватан, углавном нови одговор и где се претходна искуства обавештајног органа могу делимично или нимало користити у раду. Само флексибилно размишљање и поступци у одговору на наведене проблеме, уз поштовање законских оквира за рад, могу довести до успешног решења ситуације. Један од велики изазова за деловање јединица ВС јесте недостатак поузданих информација и кратко време у којем морају реаговати. Обавештајни орган, заједно са другим органима команде, мора обезбедити функционалан систем обавештајног обезбеђења за потребе команданта и јединица ангажованих на терену. Ангажовањем јединица ВС на местима и на начин где и како траже цивилне структуре не престаје брига за безбедност, живот и здравље припадника ВС ангажованим на таквим задацима. Да би командант могао да одлучује о даљем ангажовању својих људи мора да има потребне информације о стању на терену.

Кроз реализацију обавештајне припреме зоне операције, методологијом дефинисаном у овом чланку, долази се до одговора који су потребни појединцу или органу који доноси одлуку о употреби снага. Поштовањем ове процедуре смањује се могућност грубих грешака у процени ситуације, а снаге ВС употребљавају најцелисходније у односу на варијанту развоја претње. Велики изазов за функционисање државних институција представља координација на терену која је често условљена недовољном разменом информација. Ове информације се не односе само на претњу већ и на активности других органа и организација на терену. У том смислу потребно је остварити сарадњу са организацијама и институцијама које су део система за реаговање у ванредним ситуацијама, како би се скратило време у којем ће се добити тражени подаци када до кризне ситуације дође.

Могући модел за унапређење функционисања обавештајног обезбеђења јединица у чијој зони одговорности се десила ванредна ситуација јесте упућивање официра за везу у надлежни штаб за ванредне ситуације. Када се говори о органима који су надлежни за прикупљање података и који се могу ангажовати на терену, овде долазе до изражаја беспилотне летелице, а сви остали извиђачки органи могу се ангажовати у складу са постојећим начелима, уважавајући специфичност ситуације у којој извршавају задатке и могућности техничких средстава које јединице имају на располагању. У оваквим ситуацијама велики број података може се добити преко Универзалне корисничке платформе ГИС Војске Србије.

Литература:

1. *Доктрина операција Ј-3-0*, Београд, МО РС- ЗОК 2012.
2. *Закон о Војсци Србије*, „Сл. гласник РС” бр. 116/2007 и 88/2009.
3. *Закон о одбрани*, „Сл. гласник” бр. 116/07, 88/09, 88/09, 104/09.
4. *Закон о ванредним ситуацијама*, „Сл. гласник РС” бр. 111/09, 92/11, 93/12.
5. *Правилник о методологији за процену опасности од хемијског удеса и од загаживања животне средине, мерама припреме и мерама за отклањање последица*, „Сл. гласник РС”, бр. 60/94.
6. *Стратегија одбране Републике Србије*, „Сл. гласник РС” бр. 88 од 28.10. 2009.
7. *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, октобар 2009.
8. Јанаћковић, Г., Станковић, М., Гоцић, М.: *Управљање ресурсима у ванредним ситуацијама засновано на интерактивном тимском планирању*, Факултет заштите на раду, Ниш, Србија.
9. Млађан, Д., Субошић, Д., Кекић, Д.: *Ванредна ситуација (појмовно одређење и национални органи за управљање)*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
10. Обрадовић, Ж.: *Управљање чистим ризицима*, предавање, Београд, 2009.
11. *Приручник за ОПБ*, Управа за ОиП Ј-2, 2009.
12. *ФМ 34-130 Intelligence preparation of battelfield*.
13. *Војни лексикон*, ВИЗ Београд, 1981.
14. Група аутора, *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Лексикографски завод Свезнање, Београд, 1974.
15. *Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова Војске Србије*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012.
16. www.vijesti.me
17. www.politika.rs/rubrike. Приступљено 28.04.2013.
18. <http://www.vs.rs> Приступљено 28.04.2013.
19. <http://www.vreme.com/cms>. Приступљено 28.04.2013.
20. <http://krize.medijskestudije.org>. Приступљено 28.04.2013.
21. <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/HTML/delatnost.html>
22. <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/HTML/organizacija.html>
23. <http://www.kurir-info.rs/nikolic-opremicemo-vojsku-i-policiju-za-odbranu-od-roplava-clanak-477662>. Приступљено 28.04.2013.